

به‌رژه‌وندی و دادوهری د پیناسه‌یه‌کی دا

ناسر منبری

عه‌دالته د فه‌لسه‌فه‌یا سیاسی د ئاستا ریخراوئیت جفاکی دهیته باس و گفتگو کرن. ژ لایح حقوقی فه، عه‌دالت ل بریارین ب عادل دهیته لیگه‌رین کرن، و بریاره‌کا دادوهرانه‌یه کو پیدفیه ل سهر بنه‌مایا یاسا بیت، به‌لی ژ لایح فه‌لسه‌فه‌یا سیاسی فه راسته‌وخو بابه‌تا عادل‌بوونا یاسا ژی دکه‌فیته بهر گه‌نگه‌شه و گفتگویان، پسپار ل قیبری ئه‌فه کو یاسایا دادوهری چه؟ و چه‌وا دهیته ب ده‌ستقه ئینان؟ هه‌روه‌ها ل قاده‌کا به‌رفره‌هتر دا ژی پیدفیه بهیته پرسین کو گهلؤ ریخراو و پیکه‌هات‌ه‌یین جفاکی دادوهرن ئان نه؟ بهر وی چه‌ندئ ژ لایح فه‌لسه‌فه‌یا سیاسی فه، عه‌دالته وه‌ک سالؤ‌خا ریخراوین جفاکی یه .

ل گور گه‌نگه‌شه‌یین کردای ب عه‌دالته د دیرؤ‌کا هزرا سیاسی، گرنکترین ته‌وهر ا عه‌دالته‌ی خو‌پاراستنا تیکه‌لین نه‌وه‌ک هه‌ف بین جفاکی یه. نه‌وه‌ک هه‌فی د سه‌روهت، دسه‌هلات و ئاستا جفاکی، ره‌غمی وی کو هیژا ئافرینه‌ری یا که‌سان دشوبه‌یته هه‌فدوو، به‌لی ئه‌هف نه‌وه‌ک هه‌قییه راستیه‌کا جفاکی بوویه کو ناهیهته ئینکارکرن. دهر‌فه‌ی وی ژی تو تیکه‌لیه‌کا واته‌دار ناهیه‌را نه‌وه‌ک هه‌فی د سه‌روهت و ده‌سه‌لات دا نه‌بوویه، ژ بهر وی پاراستنا ئه‌فه نه‌وه‌ک هه‌قیانه ئان ژی ئینکارا وان بابه‌تین ئه‌ساسی یا گه‌نگه‌شه‌یا عه‌دالته د فه‌لسه‌فه‌یا سیاسی یه.

دیسا مه‌به‌ست ژ عادل‌بوونا ریخراوین جفاکی ئه‌فه کو ماف و به‌رپرسپارتیان، هیژ و هه‌لبزارتین تاکه‌که‌سی، ئیمکان و دهر‌فه‌تین خو ب ره‌نگه‌کی عادل پارقه بکن، به‌لی دیسان ژی مژارا بنگه‌هین دمینیته و ئه‌فه ژی ئه‌فه کو ناعادل‌بوون د چ دا هه‌یه؟ ژبوی وی پسپاری د فه‌لسه‌فه‌یا سیاسی یا روژ‌ئا‌قا دو به‌رسف داینه:

ئیکه‌م؛ عه‌دالته ب واته‌یا بده‌ستقه ئینانا به‌رژه‌وندی‌یین دوو ئالیی ل سهر بنگه‌ها هه‌قیه‌یمانی کو د ناف وی دا مه‌به‌ستا کریارا عادل پیکئینانا به‌رژه‌وندی‌یین دهم‌ریژ یا تاکه‌که‌سه.

دوهم؛ عه‌دالته ب واته‌یا بی لایه‌نی، ب وی واته‌یی کو بشین ژ کریارین خو بی کو په‌نا به‌ن به‌رژه‌وندی‌یین خو، زیره‌قانیی بکه‌ین.

د یونانا که‌فتار دا دهیته گوتن کو هه‌ر زانین و روومه‌ته‌ک پیدگیه ژبو خودانین خو ب مفا بیت، به‌لی وه‌سا دیاره کو

عه‌دالته فه‌زله‌ته‌که کو ل به‌رژه‌وندی‌یا که‌سین دیه، نه ل به‌رژه‌وندی‌یا خودانیت وان. بهر وی چه‌ندئ د هزرا یونانی دا ب ره‌نگه‌کی گشتی عه‌دالته ب واته‌یا ل هه‌فکرن و هه‌قیه‌یمانی نه‌هاته په‌ژاندن و ژ وی تیگه‌هی ب واته‌یا هه‌فسه‌نگی چیکرن پیناسه دهاته کرن. جفاکه‌کی هه‌فسه‌نگ، جفاکه‌کی هه‌ره‌می (سلسله مراتب) ئان ژی هیرارشیکه، وه‌ک تاکه‌که‌سه‌ک کو ل سهر هیزین دهرونی یا خو هه‌فسه‌نگه. ئه‌فه تیگه‌هه ژ عه‌دالته‌ی د دیرؤ‌کا هزرا سیاسی دا بی کاریگه‌ر بوویه و د گه‌نگه‌شه‌یین گشتی یا د چارچو‌فه‌یا عه‌دالته‌ی د سه‌سالین داوی دا ره‌نگانین خو زیده ل سهر جفاکی نه‌کریه. ل سهر وی بنگه‌هی د فه‌لسه‌فه‌یا ئه‌فلاتونی دا هزرا عه‌دالته ب واته‌یا هه‌قیه‌یمانی پیکئینه‌را به‌رژه‌وندی‌یین دووئالیه، واته هه‌م بو که‌سایه‌ت و هه‌م ژی ئالیی دژبه‌ر. ئه‌فلاتون ل سهر وی باوهری بو کو پیدفیه بوهراندن ژ به‌رژه‌وندی‌یا تاکه‌که‌سی پیدفیا بنگه‌هین یا عه‌دالته‌ی بیت. ژ بهر کو نرخه‌که کو پیدفیه ژبو کریاره‌کا دووئالی و هه‌فیشک ل هه‌مبه‌ر ده‌دورین تاکه‌که‌سی بهیته دان.

ب هه‌ر حالی تیگه‌ها هه‌قیه‌یمانی و به‌رژه‌وندی‌یا پاریزانه‌یا عه‌دالته د سه‌دساللا ۱۷ ئان دا ل روژ‌ئا‌قا پیشه‌کفت. ل گور ئه‌فی تیگه‌هی عه‌دالته هزرا‌ندنه‌کا کویر و کریاره‌کا عه‌قلانیه ژبو پاراستنا به‌رژه‌وندی‌یین تاکه‌که‌سی کو پیدفیه ماف و به‌رژه‌وندی‌یین که‌سین دن ژی تیدا بهیته پاراستن. واته سینورداریه‌که کو که‌سایه‌تیا زانا ل سهر خو فهرز دکته ب وی کو ئالیکاریا که‌سایه‌تین ده‌دور بو خو راکیشیت. که‌سایه‌تیا بخوازیت و نه‌خوازیت ل په‌ی به‌رژه‌وندی‌یا خونه و کریارا نه‌عادل ژی نه‌مومکینه دژبه‌ری به‌رژه‌وندی‌یا تاکه‌که‌سی نه‌بیت هه‌که وه‌سا نه‌بیت ئه‌فه عه‌دالته‌یا بی کاریگه‌ره. عه‌دالته هه‌م مفا‌یی تاکه‌که‌سیه و هه‌م ژی ب مفا‌یی گشتی یا گه‌له.

دیوید هیوم ژی کو ل بن کارتیکرنا هزرا تامس هابز و مه‌کته‌با ئه‌ساله‌تا مفا بوو، عه‌دالته د پیکئینانا به‌رژه‌وندی‌یین دوو ئالی ددیت. بابه‌تی عه‌دالته ل چه‌ه‌کی دا دیار دبیت کو به‌رژه‌وندی‌یا و ناکوکین ل ئارادا بیت. ژ بهر وی چه‌ندئ گه‌ل دشین ل سهر کریارا عادل بگه‌هه هه‌قیه‌یمانیه‌کی. په‌یمان‌ه‌کا وه‌سا پیدفیه ل گور به‌رژه‌وندی‌یا تاکه‌که‌سی بهیته تیگه‌هشتن.

به‌لی د نه‌راندنین دوهمین دا، واته عه‌دالته ب واته‌یا بی لایه‌نی، مومکینه

ره‌وشه‌ک ل گور به‌رژه‌وندی‌یا دو لایه‌نی یا که‌سایه‌تیا بیت، به‌لی دادوهرانه نه‌هیهته دیتن. عه‌دالته ب واته‌یا بی لایه‌نی ل سهر بنه‌مایا به‌رچاف نه‌گرتنا به‌رژه‌وندی‌یین که‌سایه‌تین دهرگیر و ژ نه‌راندن و چاقدیری‌ه‌کی کو چ به‌رژه‌وندی‌یه‌کی بو خو ب بنه‌ما نه‌گریته، دهیته پیناسه کرن. ب ره‌نگه‌کی گشتی ئه‌فه جوره عه‌دالته‌یا ناهیه‌رو‌کا هه‌قیه‌یمانی که‌سایه‌تین زانا و تیگه‌هشتینه کو هیژا وان ل سهر ئه‌فی هه‌قیه‌یمانی ناهیهته ره‌نگه‌ده‌ئا‌خواستا کریارا عادل ل قیبری نه پیک ئینانا به‌رژه‌وندی‌یین دوو لایه‌نی یه، به‌لی چوین به‌رقه کریاره‌کی ل گور پیقانانه کو که‌سین دی ب ره‌نگه‌کی زانستیانه وی په‌سه‌ند کرب.

عه‌دالت خواسته‌کا ئه‌خلاق‌ی یه هه‌تا ئابوری و به‌رژه‌وندی‌یا پاریزانه، ژ بهر وی به‌رژه‌وندی‌یا ته‌نی گه‌ل ناهلیژیریت. نیرینا ل سهر بنه‌مایا عه‌دالته‌ی تیکه‌لیا هیژا نه‌وه‌که‌هف دیار دکه. راستی دا نیرینا عه‌دالته ل سهر بنه‌مایا "کانت" پیدفیا خو ب هه‌بوونا ره‌وشه‌کینه کو د ناف وی دا پیقان و بنه‌ماییت عه‌دالته‌ی بهیته په‌یدا کرن. هه‌که مرو‌ف بکه‌فیته ناف ره‌وشا عه‌دالته‌کا ب وی ره‌نگی پیدفیه چ زانیاریه‌ک مرو‌فی ل سهر به‌رژه‌وندی‌یا خو نه‌بیت، واته په‌رده‌یه‌کا نه‌زانینی بهیته کیشان ل سهر به‌رژه‌وندی‌یا که‌سا ب خو، نیرینین خودمؤختارانه و خو خوازانه خواستا مرو‌فی به‌ره‌ف ژیده‌رین گرنگ دبه‌ت کو ره‌نگه‌فدانا هیژا حه‌ق خوازی و به‌رژه‌وندی‌یا پاریزا که‌سایه‌تی، ل سهر عه‌دالته‌ی دیار دکته.

گه‌نگه‌شه ل سهر چه‌وانیا پیک ئینانا عه‌دالته‌ی هه‌رده‌م هه‌بوویه و هه‌رده‌م ژی دی یا به‌رده‌وام بیت، به‌لی عه‌دالته‌تا راستی نه‌شین ب لایه‌نه‌کی ئان ژی ب فاکته‌ره‌کی فه سنوردار بکه‌ین. ئاستی عه‌دالته‌ی ل هه‌ر وه‌لاته‌کی ئاستی تیگه‌هشتا گه‌لی وی وه‌لاتی دیار دکهن.

لیستا ژیده‌ران:

- ترگس تاجیک نظامیه، مفهوم عدالت در انیشه جان استوارت میل، انتشارات موسسه تحقیقات و علوم انسانی، چاپ اول، ۱۳۵۸.
- ویلیام توماس، جان استوارت میل، خشایار دیهیمی، انتشارات گرح نو، چاپ اول، ۱۳۸۰
- مرچییه صادقی، عدالت فقیلت برتر، دفتر نشر معارف، ۱۳۸۴